
ZIMMERMANN, Michel (2016. *Naissance de la Catalogne (VIIIe-XIIe siècle)*). Llemotges: Presses Universitaires de Li-moges, 553 p.

Hi ha llibres que són sumes, aquest n'és un. Durant una fructí-fera carrera, amb desenes d'articles i diverses obres que s'han convertit en referències, Michel Zimmermann ens dóna la seva obra de maduresa. Aques-ta *Naissance de la Catalogne* és oportuna per recordar-nos que «Catalunya existeix» (segon paràgraf del llibre!) com a «producte de la història», i que l'historiador troba, a les seves riques fonts conservades, una informació gairebé única per estudiar i entendre l'aparició i l'afirmació de Catalunya en el panorama europeu, com a ter-ritori, com a entitat política sobirana, com a comunitat humana conscient de la seva identitat pròpia. En un llarg i útil pre-faci, l'autor delimita el seu marc, traça el seu camí: el seu propò-sit no és ni justificar ni invalidar cap reivindicació *nacional*, sinó recordar les circumstàncies, la conjuntura de la formació d'aquest país, sense de-terminisme, sense essencialització. L'autor segueix, des dels orígens fins a la seva realització, en actes (en el do-ble sentit de documents i d'accions), la formació d'una comunitat, el con-trol d'un espai, la conformació d'una

pràctica política de l'escriptura. Zim-mermann és un home de paraules, de moltes paraules, atent a llur aparició, al llur significat canviant. Només se sotmet a la documentació per tal de fer parlar els mots, que són el seu ma-terial.

Després d'un resum de les prin-cipals fases de la història de l'àrea fu-tura de Catalunya, l'autor desplega el seu estudi segons una sèrie d'eixos te-màtics, que caracteritzen la gènesi de Catalunya. Aquests eixos parteixen dels seus treballs anteriors (recorda-rem aquí el recull *En els orígens de Ca-talunya: emancipació política i afirma-ció cultural*, de 1989), que enriqueix i desplega en el temps i l'espai, sempre basats en l'estudi de les fonts: de les 1.681 notes a peu de pàgina, la gran majoria fa referència a documents dels arxius catalans, sovint editats, de vegades encara inèdits. És per tant, segons entenem, una obra «de pri-mera mà», un treball real de recerca històrica i no una recopilació o una reunió d'obres anteriors.

L'espai de la futura Catalunya dins de l'Hispania visigòtica es pot considerar com a focus de particularis-me, de resistència, de refugi. És especi-alment a nivell simbòlic que el període visigòtic adquireix una importància particular per a la formació de Cata-lunya, en el seu recordatori posterior, en el seu patrimoni mobilitzat pels es-

criptors dels diplomes: el dret, per descomptat, i una cultura gòtica reivindicada a través del gran èxit de noms gòtics, al costat dels noms francs, a la Catalunya carolíngia. Un dels capítols més importants, per la seva extensió i per la seva riquesa, és el que tracta de l'afirmació gòtica de la Catalunya carolíngia.

Però la identitat gòtica s'acaba esvaint, perquè les noves potències regionals es constitueixen de manera autònoma i coneixen una evolució comuna a la de tots els principats del regne franc. L'autor segueix minuciosament l'expressió d'aquest moviment dins l'escriptura dels documents, estudiant l'evolució del títol comarcal: l'afegit de la filiació «un tal comte fill d'un tal comte difunt». De mitjan segle x també data l'adopció per part de la cancelleria comarcal de Borell, de la fórmula *gracia Dei comes*. Al voltant de l'any 1000, la fórmula es va fer habitual. Finalment, el títol comarcal rep sistemàticament una definició territorial, el nom del comtat, testimoniant l'arrelament del poder a la terra.

Aquesta exaltació del poder comtal també es manifesta durant l'evocació dels comtes difunts en els actes de la cancelleria, amb epítets laudatoris i més notablement el títol de *princeps*, un pas cap a la reivindicació de la independència i la sobirania, amb un fort regust isidorià, com un retorn a la go-

ticitat. La imitació del poder reial i el seu caràcter familiar van acompanyades de la designació del poder comtal per la paraula *regnum*. Aquesta consciència dinàstica es dirigeix tant cap al passat com cap al futur, celebrant, glorificant i fins i tot santificant la memòria dels avantpassats del llinatge.

La fidelitat als avantpassats s'uneix a una fidelitat envers els sobirans carolíngis, en particular en el moment de les usurpacions robertianes, o en tot cas allò que els escatocols de les cartes catalanes consideren com a tals: «Esperant un rei, el Crist regnant», o datant l'acte en anys transcorreguts des de la mort del sobirà legítim, es a dir carolíngi.

El punt d'inflexió de la història i del llibre és el breu capítol que tracta del saqueig de Barcelona per al-Mansur el 6 de juliol de 985. La catàstrofe es registra gairebé immediatament a la documentació i és, en les dècades següents, un referent de la datació, una fita dolorosa que les cartes evocuen amb un vocabulari cada cop més terrible. Aquest esdeveniment esdevé fundador, punt de partida d'una reivindicació de legitimitat. La presa de Barcelona el 985 inaugura, per tant, un nou període en la història de Catalunya i sobretot en la història catalana, la que s'escriu després, cosa que la converteix en la data fundacional d'una història comuna, sovint ano-

menada *nacional*. La creació historio-gràfica esdevé, doncs, una especialitat catalana, on la llibertat d'escriptura impregna tota la producció d'actes, inclosa la més pragmàtica. Podem veure la memòria, i en particular la dels esdeveniments polítics, la de les accions del passat interferint en l'escriptura pràctica.

L'obra de Pierre Bonnassie impregna, no cal dir-ho, la totalitat de la de Zimmermann, tal com la seva trobada, com va dir en un altre lloc, el va marcar definitivament. El gran capítol 9 del llibre està dedicat íntegrament a la construcció de l'ordre feudal a Catalunya. L'estudi s'uneix, com tot el llibre, al vocabulari, les expressions i la forma dels primers textos del feudalisme català. La presentació de l'aparició de juraments, la seva formalització, la seva tipologia i la seva evolució constitueixen una de les grans aportacions de l'autor al coneixement de la Catalunya medieval i, sense cap mena de dubte, a la comprensió de la societat feudal. Destacaríem especialment l'interès de l'examen, molt subtil i molt actual, de les relacions entre gestos, ritual, oralitat i escriptura.

L'obra, fidel al seu títol, finalitza en el veritable naixement de Catalunya, o més aviat en el seu bateig, en un capítol on es mostra com, un cop els comtes es converteixen en reis, reis a Aragó,

però tractats, considerats i reconeguts com a reis a Catalunya també, el seu país d'origen trobarà un nom, com a terra dels castlans, en la narració d'Enric de Pisa, cap al 1115, de l'expedició de Ramon Berenguer III contra els musulmans de les illes Balears. Sembla que el papa Urbà IV va ser el primer que va utilitzar el terme Catalunya per designar aquesta terra i, poques dècades després, la cancelleria del rei Alfons (després de 1164) va introduir el terme en actes públics: finalment Catalunya era anomenada. Però, sempre atent a l'antroponímia, l'autor demostra que el nom Català (i precisament Catalana, en el seu primer esment) es va convertir en un cognom fins i tot abans del regnat d'Alfons, el 1125, i, de manera més freqüent, des de 1150.

Aquesta obra densa, rica, il·lustrada amb centenars d'extractes de textos i cites de documents, apareix al lector com la culminació de les investigacions realitzades durant gairebé mig segle, en un escrit exigent, sempre matissat, ric en exemples, prudència i aclariments també. L'autor no cau en cap moda, ni en la facilitat del llenguatge, no defuig cap definició conceptual i metodològica necessària; per tant, sobretot, i fins i tot abans de les seves aportacions històriques reals, aquest llibre val com a model

de recerca i de reflexió. És l'obra que s'esperava d'aquest gran historiador de Catalunya, un bell i gran llibre, ple d'idees i rigor, per posar com a exemple.

Aymat CATAFAU
Universitat de Perpinyà - Via Domitia
catafau@univ-perp.fr

CASTELLET, Manuel; FELIP, Rosa Anna (2020). *La no-extradició de Ventura Gassol*. Barcelona: Editorial Base, 104 p. + 45 d'annexos.

«Venceren perquè eren forts / i cruels sense recança», escriu Pere Quart a *Corrandes d'exili* i, efectivament, la seva força bruta va empènyer molts —els millors— cap a l'exili i la seva crueltat va provocar molts morts a l'interior i una persecució implacable —i també morts— contra els de l'exterior. Tot això després de la victòria.

La Segona República, la guerra, l'exili i fins i tot el franquisme semblen —i potser ho són— períodes àmpliament estudiats i des de molts punts de vista, però la història real és inabastable i sempre caldrà tornar-hi. Tal com ho han fet Manuel Castellet i Rosa Anna Felip amb un llibre sor-

prenent, amb una temàtica molt concreta i, tanmateix, imprescindible en la seva petitesa. El llibre ressegueix detalladament poc més de dos anys (del juliol de 1939 al setembre de 1941) de Ventura Gassol a l'exili, un període curt però molt dens en esdeveniments en els quals li anava la vida.

Aquest és un aspecte de l'obra; de fet, és el tema central sobre el qual tornarem. L'altre és l'aparell legislatiu i judicial que va muntar el franquisme per tal de dur a terme la política d'odi i de venjança contra els vençuts. Per tant el llibre analitza la Ley de Responsabilidades Políticas, el funcionament del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas, el del Tribunal Nacional de RP, i més col·lateralment la Causa general i la Ley sobre la Represión de la Masonería y del Comunismo, així com els tractats d'extradició entre Espanya i França i els fonaments jurídics de la sentència de la Cour d'Appel d'Aix-en-Provence. Remarco tota aquesta temàtica no solament perquè és destacable, sinó perquè ve acompanyada d'una documentació, en part inèdita i sempre precisa i ben analitzada. Alguns trets de la legislació sobre el que s'anomenà «responsabilitats polítiques» són els següents: el seu caràcter retroactiu, la persecució d'accions o omissions que en el seu temps eren legals, la seva ambigüitat,